

Cahit Uçuk'un Öykülerinde Benlik (Kendilik) Bilinci ve Öteki Kavramı

Self-Consciousness and the Concept of the Other in Cahit Uçuk's Stories

Zehra YÜCEL**

Öz

Bu çalışmada, Cahit Uçuk'un yetişkinlere yönelik yazdığı öykülerde, başkışilerin "özne" benlik bilincinin; "öteki" üzerinden inşası, Lacancı "özne" anlayışı bağlamında bir bakış açısı geliştirilerek tespit edilmesi amaçlanmıştır. Öykülerdeki karakterlerin bireysel ve toplumsal düzeydeki "özne" bilinci, metinlerin evrenine sadık kalınarak incelenmiştir. Çalışmaya konu ve kaynak olan öykü kitapları, "Alımlama Estetiği Kuramının "Okur Merkezli Eleştiri" yöntemi ile tahlil edilmiştir. Söz konusu kuram ile bir metnin paydaşlarından; yazar, okur ve öykü kişisi üçlüsünde yazarın; okurun duygu ve düşünce dünyasına bıraktığı alanların, yine metnin dil ve söyleminden hareketle okur tarafından doldurulabilmesi mümkün olmaktadır.

Çalışmada Lacan'ın insan ilişkilerine dair derinlemesine analizleri, öznedeki bölünme ve bir yapının oluşumunda "öteki"nin rolüne odaklanarak, insan ile doğa, insan ile öteki, benlik ve öznel algı arasındaki etkileşimlerini inceleyen felsefi yaklaşımlarının neticesinde bilinçdışının oluşumunu, "Bilinçdışı dil gibi yapılandırılmıştır." (Lacan, 2013: 26) formülü ile kurgulamıştır. Bu bağlamdan bakılınca "özne"nin bedeni, ruhu ve düşünceleri üzerindeki eylemleri, kendi iradesinin ötesinde, dış etkenler tarafından şekillendiği düşünülmektedir.

* Bu çalışma, Doç. Dr. Cengiz KARATAŞ'ın danışmanlığında hazırlanan "Cahit UÇUK'un Öykülerinde Benlik (Kendilik) Bilinci ve Öteki Kavramı" adlı yüksek lisans tezinin bir bölümüdür.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, riyazet77@hotmail.com

Öte yandan Cahit Uçuk'un, uzun bir tarihsel süreci ele alan öyküleri hem işlediği temalar hem de dil ve söylem özellikleri açısından geniş bir dönemi aydınlatan bir derinliğe sahiptir. Bu çalışmanın amacı, "özne" kavramının, Cahit Uçuk'un yetişkinlere yönelik öykülerindeki kurmaca metnin dil ve söylem yapısı içinde nasıl şekillendiğini incelemek ve "özne"nin inşasını anlamamıza, "öteki" ile olan ilişkisini fark etmemize ve edebiyatın bu süreçteki rolünü keşfetmemize yardımcı olmuştur. Ayrıca, bu çözümlenme, kurmaca metnin dilsel ve söylem olanaklarının insan ve toplum üzerindeki etkileri daha iyi anlaşılacaktır.

Okunan öykülerde, Cahit Uçuk'un bireyin kendini keşfetme ve gerçekleştirme sürecinde geçmiş, bugün ve olası bir geleceğin dengesine inandığı görülmektedir. Uçuk'un özne anlayışında "ben", kendini gerçekleştirirken ne "öteki"ne göre şekil almakta ne de onu hiçe saymaktadır.

Kurmaca estetiği, öykünün imbibikten süzülerek kâğıda aktarılan dil ve söylemiyle "özne"nin bilinmeyene giden karmaşık yolunda, kendisine yansıyan "öteki" ile arasındaki mesafeyi olumlu ve estetik bir dil kullanarak inşa ettiği görülmektedir. Bu süreçte, kişinin kendini gerçekleştirmesinde "öteki"nin ona nasıl bir yol arkadaşı olduğu gözlemlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Cahit Uçuk, Öykü, Özne Kavramı, Benlik, Öteki, Jacques Lacan.

Abstract

This study aims to develop a perspective on how the subject's self-awareness of the protagonists in Cahit Uçuk's short stories for adults is constructed through the "other," within the context of Lacanian "subject" theory. The individual and social levels of "subject" consciousness in the characters of the stories are examined while staying true to the universe of the texts. The short story books that are the subject and source of the study are analyzed using the "Reader-Response Criticism" method of the Aesthetic Reception Theory. This theory allows for the exploration of how areas left by the author in the emotional and intellectual world of the reader, as well as the language and discourse of the text, can be filled by the reader.

In this study, Lacan's in-depth analyses of human relationships, the division of the subject, and the role of the "other" in the formation of a structure focus on the interactions between humans and nature, the other, selfhood, and subjective perception. These philosophical approaches are used to frame the formation of the unconscious, with the formula "The unconscious is structured like a language" (Lacan, 2013: 26). From this perspective, the actions on the subject's body, mind, and thoughts are shaped by external factors beyond their will.

On the other hand, Cahit Uçuk's stories, which deal with a long historical process, have a profound depth in terms of both the themes they address and their language and discourse characteristics. The aim of this study is to explore how the concept of the "subject" is shaped within the language and discourse structure of the fictional texts in

Cahit Uçuk's short stories for adults, and how it helps us understand the construction of the "subject," recognize its relationship with the "other," and discover the role of literature in this process. Furthermore, this analysis provides a better understanding of the linguistic and discursive possibilities of the fictional text and their effects on individuals and society.

In the stories read, it is observed that Cahit Uçuk believes in a balance between the past, present, and possible future in the process of an individual discovering and realizing themselves. In Uçuk's understanding of the subject, the "self" neither shapes itself according to the "other" nor disregards it while realizing itself.

The aesthetic of fiction, through the language and discourse that are carefully distilled and transferred to paper, reveals that the "subject" constructs the distance between itself and the reflected "other" with a positive and aesthetic language on the complex path to the unknown. In this process, it is observed how the "other" serves as a companion in the individual's journey of self-realization.

Keywords: Cahit Uçuk, Short Story, Concept of Subject, Selfhood, Other, Jacques Lacan.

Giriş

Genelde sanat, özelde edebiyat, toplumların sosyal ve kültürel yapıları üzerinde derin bir etki yaratmış önemli disiplinlerdir. Bu etkileşim, bireylerin dünya görüşlerini ve olaylara karşı verdikleri tepkileri dönüştürerek hem kişisel hem de toplumsal yapının biçimlenmesinde rol oynamıştır. Bu çerçevede, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden Cumhuriyet'in kuruluş sürecine ve insanların yeni toplumsal düzene uyum sağlama çabalarına bakıldığında, "özne" kavramının edebi dil ve söylem içinde yeniden yapılandırılması, toplumsal yapının şekillenmesine zemin hazırlayan bir süreç olarak öne çıkmaktadır.

Çalışmamıza konu olan öykülerin yazarı Cahit Uçuk, ilk eserini 1935 yılında Yarım Ay dergisinde yayımlamış ve böylece okuyucuları ile tanışmıştır (Doğan, 1999, s. 34). Uçuk, eserlerinde kadın ve kadın hakları, çocuk eğitimi, aile birliği, sevginin önemi, sosyal çevrenin insan hayatındaki rolü, doğa sevgisi ve hayata dair pek çok farklı konuya değinmiştir. Cahit Uçuk, öykülerini incelediğimizde, 1909 yılında doğmuş ve Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü ile Cumhuriyet'in kuruluşuna tanıklık etmiş duygu ve düşünce dünyası zengin bir insandır (Doğan, 1999: 17). Cahit Uçuk, yazıya tutkun, kendini yazı yoluyla ifade eden ve belirli bir ideali olan bir düşünce ve duygu insanı olarak, her varlığın hikâyesine ses olmayı amaçlamıştır. Bu nedenle, Uçuk'un eserlerinde genel olarak, özellikle öykü karakterlerinin kişiliğinde, bir insan ve toplum inşasının izleri görülmektedir.

Şöyle ki Namık Kemal, çağının önemli bir tespiti olarak, kamuoyunun (efkâr-ı umumiyye) sosyal bir güç hâline geldiğini ve kalem sahiplerinin, bu dönemde, askerî liderlerden daha güçlü bir etki alanına sahip olduğunu vurgulamıştır (akt. Kaplan, 1992: 11). İnsan, iletişim kurarak ve dil bilincini geliştirerek en büyük gücünü kazanır.

Etkileşim yoluyla varlığını ortaya koyan birey, aynı zamanda bu iletişim ağları üzerinden bir kültür alanı inşa etmektedir.

Kültür, bir bakıma, insanın maddi ve manevi ihtiyaçlarının somutlaşmış biçimlerinden oluşmaktadır (Kaplan 1992: 25). Kültür, bireyin yetişme biçimiyle doğrudan ilişkilidir. Yapılan gözlemler ve deneyimler, çocukların buldukları çevre ve aldıkları eğitimle şekillendiğini ortaya koymaktadır (Kaplan 1992: 28). Beşikten mezara kadar hatta anne ve babanın aracılığıyla genetik olarak çocuğa aktarılan maddi ve manevi kültür bilgisi hem bireyi hem de toplumu inşa etme sürecinde önemli bir rol oynamaktadır.

Bununla beraber edebiyat, bir milletin maddi ve manevi birikiminin somutlaşmış hâli ve geleceğe aktarılacak paha biçilmez bir mirasıdır. Nitekim Moran, edebiyatın iletişimi sağlamak için bir araç olarak işlev gördüğünü ve bu alanda belirli kurallar ve yasaların, unsurlar arasındaki ilişkileri düzenleyerek özgün bir yapı oluşturduğunu vurgulamıştır (Moran 1983: 247). Edebiyat, geçmişin hafızasını güvenli bir şekilde taşıyan ve geleceği şekillendiren güçlü bir aktördür.

“Özne”nin inşasında dil ve edebiyat bir araç olarak düşünülebilmektedir. Lacan’ın da kuramını temellendirdiği dilin evreninde “özne”nin inşası ancak “öteki” ile temasında göstergelerle kurulmakta olduğu anlaşılmaktadır. Lacan, analiz süreci ve analistin rolünü tartışırken dilsel bir ayırım yapmıştır. Bu ayırım, semantik bir boyut taşımayan “langage” ve “langue” kavramlarıyla ifade edilebilir. Lacan, “Bilinçdışı, bir dil (langage) gibi yapılandırılmıştır ve kendini anne tarafından konuşulan dilde gösterir” (akt. Nasio, 2007: 70) şeklinde bu durumu açıklar. Söz konusu ifade, annenin dilinin ötekilikten kaynaklanan bir dil olarak varlığını işaret eder.

Çalışmaya Konu Olan Dört Öykü Kitabının Genel Tanıtımı;¹

“Cin Tayfası” öykü kitabı, Cahit Uçuk’un 31 öyküden oluşan 1945 yılında okurları ile buluşan ilk öykü kitabıdır.

Eserdeki öyküler “Cin Tayfası”, “Sevincin Böylesi”, “Açığa Vurulan Sır”, “Kuş Kanadında”, “Kırdığı Ceviz”, “O Ağacın Altı”, “Doğum Günü Armağanı”, “Söğüt Dalı”, “Perde Arkası”, “Tanık”, “Şişeler”, “Şehime Teyzenin Tongası”, “Kırk Ayak”, “Gece Çalan Telefon”, “Martılar”, “Eve Geç Geliyordu”, “Dönüş”, “Bu Kez”, “Uçanla Kaçan”, “Ölüm Yolu”, “Ay Işıklı Gecede”, “Define”, “Gece Ateşi”, “Güneş Gerekti”, “Oyun”, “Basamak”, “Andızlar”, “Kırmızı Sandal”, “Yanıbaşında”, “Yükte Hafif” isimli öykülerden müteşekkildir. Öykülerde hayata dair hemen her konu işlenmiştir. Sevgi, diğerkâmlık, vefa, hayal kırıklığı, umut, dayanışma gibi çok geniş bir tema yelpazeye yayılmıştır. Kişiler toplumun her kesiminden insanları temsil edecek çeşitliliktedir; zengin fakir, okumuş okumamış, çocuk, genç, yaşlı kadın, erkek pek çok farklı karakter hikâyede kendine yer bulmuştur.

Olay örgüsünün ana temelinde kadın erkek ilişkileri, buna bağlı gelişen aile içi iletişim ve sosyal hayattaki meseleler üzerine durulmuştur. Evlilik öncesi ilişkiler evlilik çatısı altında yaşanan ilişkiler, anlaşmazlıklar, anlaşmalar yanlış anlaşılmalara,

¹ Cahit Uçuk’un araştırmaya konu olan öykü kitaplarının yazımında aslına sadık kalınmıştır.

toplumun değer yargılarına göre ilişkilerin şekilleniş biçimi gibi konular ve temalar ele alınmıştır.

Örneğin, (Söğüt Dalı, Ölüm Yolu, Yanıbaşında) hikâyelerinde evlilik öncesi arkadaşlıklar; evlilik hayalleri ve istekleri (Ay Işıklı Gece ve Kırmızı Sandal) öykülerinde evlenme arzusu, mutlu evliliklerin yıkılma sebepleri, (Gece Çalan Telefon, İki Mektup) gibi konular, öykülerde işlenmiştir.

Cahit Uçuk'un tüm öykülerinde toplumun her kesiminden ve her yaş grubundan insanlar olmakla beraber ön planda olan kadın karakterlerdir. Kadının aklı, fedakârlığı, cesareti, zorluklarla mücadele etme ve başa çıkma başarısı işlenmiştir. Öykülerde çoğunlukla belli bir zaman bulunmamakta, mekân; Cahit Uçuk'un bizzat gezdiği, gördüğü yahut bir dönem yaşadığı mekânlardır.

Klasik vaka kurgusuna sahip olan öyküler, diyaloglarla zenginleştirilmiştir. Öykülerde realist ve romantik bir bakış açısı hâkimdir.

"Altın Pabuçlar" Cahit Uçuk'un, Uçuk Yayınları tarafından, İstanbul'da 1968 yılında okurları ile buluşan öykü kitabıdır. Kitapta 22 öykü yer almaktadır Bunlar sırası ile şu isimlerdedir; "Altın Pabuçlar", "Küsmüştü Ona", "Son Anahtar", "Gözleri Ömre Bedel", "Üç Bacanın Dumani", "Bir Aşk Türküsü", "Bir Aldatış", "Korku", "1 Tek Lira", "Bir Ateş Kasırgası", "Bir Hayal Oyunu", "Pullu Zarflar", "İki Meşale", "Genç Annelere: Aktüy'ün Gözleri", Bir Rüyanın Masalı", "İki Arkadaş", "Köye Dönüş", "Serinleten Yaşlar", "Çıldırın Kadın", "Bir Tek Sigara", "Kuvvetin Sırrı" isimli öykülerden ve "Yaşamak İstiyoruz" isimli bir de piyes mevcuttur. Öyküler toplumun her kesiminden insanları kucaklayan, hemen her meseleye değinen öykülerden oluşmaktadır. Kadın-erkek ilişkilerine dair meseleler yoğun olarak işlenmiştir. Maddi imkânların zorlukları yoksunluk gibi konularda ağırlıklı olarak ele alınmıştır. Örneğin "1 Tek Lira", "Pullu Zarflar", "İki "Meşale" gibi öykülerde fakirliğin insanlara yaşattığı keder işlenmiştir. Korku, kaygı gibi temaların da işlendiği görülmektedir. Bununla beraber "Üç Bacanın Dumani" öyküsünde çevreye karşı hassasiyetin, doğanın korunmasına yönelik duyarlılığın farkındalığı kazandırmak amacı ile kurgulanmış eserlerdir. "Genç Annelere: Aktüy'ün Gözleri" isimli öykü kitabı ise annelerin çocuk yetiştirirken dikkat etmesi gereken hususlara değinilmiştir. Hikâyelerde yine zaman belli değildir mekân ise olay örgüsünün geçtiği ev, sokak, hastane, bahçe gibi yerler olmakla beraber İstanbul dışındaki yerler Antalya ve yazarın gezip gördüğü, bir dönem yaşadığı yerlerin isimleri geçmektedir. Öyküler, yapı bakımından klasik vaka örgüsüyle kaleme alınmıştır.

"Bir Işıklı Pencere" Cahit Uçuk'un 29 öyküden müteşekkil eseridir bir manzum masalında bulunduğu öykü kitabında bu Uçuk yayınları tarafından 1968 yılında okurları ile buluşmuştur Öykü kitabında yer alan öyküler "Bir Işıklı Pencere", "Borcun Karşılığı", "Bir Balo Dönüşü", "Nal Sesleri", "Herkesin Payına", "Hırsız", "Mektuplar", "Hekim", "Görünmez Ağ", "Karalanmış Satırlar", "Vakit", "İki Kahkaha", "Karanfiller I", "Yosunlu Durak", "Can'ın Şarkısı", "Takılmıyan Perde", "Can Bacının Kuzusu", "Bir Kış Hatırası", "Yalancı Gençlik", "Solmayan Bahar", "Zilha", "Şemsiyeli Çocuk", "Şişelere Balon", "Merzuka", "Soğuktan Sıcağa", "Uğurlu Böcekler", "Gobülün Dostluğu", "Bir Kutu Sardalya", "Sönen Işıklar"; "Kavacık Masalı" öykü kitabında yer alan 10 bölümlük bir manzum masaldır. Öykülerin pek çoğu diğer öykülerde olduğu gibi kadın erkek ilişkisi üzerine inşa olunmuştur. Kadının, erkeğin ve çocuğun kendi varlığını öz

benliğini öteki olarak tanımlanabilecek herhangi bir varlık üzerinden gerçekleştirebilme gayreti üzerine kurgulanmıştır. Kadın -erkek ilişkileri örneğin “Görünmez Ağa” “Mektuplar”, “Vakit”, “Bir Balo Dönüşü”, “Nal Sesleri”, “Karanfiller”, “Yosunlu Durak”, “Can’ın Şarkısı”, “Yalancı Gençlik” gibi kurmaca öykülerinde kıskançlık, nefret, sağlıklı iletişim kuramamak, anlaşılamamak, anlayamamak gibi meseleler, evlilik çatısı altında yaşanan kavgalar, tartışmalar, şiddetli geçimsizlik, işlenmiştir. Kimi hikâyelerde fakirlik konusu ağır basmıştır; “Takılmıyan Perde”, “Zilha”, “Şemsiyeli Çocuk”, “Uğurlu Böcekler” Gobülün Dostluğu, “Bir Kutu Sardalya”, “Soğuktan Sıcağı”, “Şişelere Balon” ve “Merzuka” öykülerde açlığın, fakirliğin, insan üzerindeki etkileri kaleme alınmıştır. Cahit Uçuk’un yetişkinlere yönelik öykülerinde zaman ve mekân çok net, çok belirgin değildir, kimi mekân tasvirlerinde zamana vurgu yapılmıştır. Bunun dışında belirgin bir zaman ya da mekân söz konusu değildir. Adı geçen mekânlar, Cahit Uçuk’un kendisinin bizzat bulunduğu şehirler, beldeler olarak öykülerde yer bulmaktadır. Öykülerinin ana karakterleri kadın, erkek ve çocuklardır; aile büyükleri ve onlarla iletişimde olan insanlardır. Toplumun hemen her sosyoekonomik yapısından insan hikâyelerine yer vermiştir. Öyküleri, klasik vaka biçiminde kaleme almakla beraber asıl maksadı toplumsal ve bireysel meseleleri işlemektir.

“Kurtların Saygısı”, Cahit Uçuk’un 33 öyküden oluşan ve 1970 yılında okurları ile buluşan eseridir. Kitapta “Kurtların Saygısı”, “Ev Kadını”, “Eser”, “Kısa Bir Cevap”, “Sanat İçin” “Sığınak” “Mutluluk Payı”, “Tanrı Gönderdi”, “Ellerin”, “Yazlık Bir Ev Ararken”, “Arabanın Atları”, “Başlangıç” “Portakal”, “Dönüş”, “Bir Mektubun Cevabı”, “Kaçakçılar”, “Kız Kaçırınlar”, “İki Mektup Erkekten Kıza Kızdan Erkeğe”, “Bayanın Sevgilisi”, “Cam Kırıkları”, “Bir Zabıta Haberi”, “Bir Bahar Günü”, “İdeal Nişanlı Ceza”, “Görünüşe Aldanma”, “Tıpkı Bir Masal Gibi”, “Değişmeyen Bakışlar”, “Günahını Ödeyen Çocuk”, “Altın Işık”, “Ne Güzel Değil Mi?” öykülerinden oluşmaktadır.

Diğer öykü kitaplarında olduğu gibi kadın erkek ve çocuk arasındaki ilişkiler, aile kurumu, fedakâr kadınlar ve erkekler, azmin, çalışkanlığın, hayallerine sadık kalmanın, müreffeh bir hayatın gerekleri işlendiği gibi “Günahını Ödiyen Çocuk” öyküsünde olduğu gibi çocuğunu ihmal eden anne karakterler de vardır. Öykü kişileri, diğer öykü kişileri ile iletişimlerine göre kendilerini gerçekleştirebilmekte ya da gerçekleştirememektedir.

“Kurtların Saygısı” öykü kitabında çocukların doğrudan doğruya başkışı oldukları dört farklı öykü vardır Bunlardan biri “Portakal” diğeri “Cam Kırıkları” “Günahını Ödiyen Çocuk” ve “Altın Işık” öyküleri karakteri başkarakter çocuk olan öyküleridir. Diğer öykülerinde olduğu gibi bu öykü kitabında da şahıs kadrosu kalabalık değildir. Kadınlar ön plandadır. Aşk, sevgiye, varlık, yokluk, fedakârlık, özveri, kendini gerçekleştirebilmek için doğru tercihlerde bulunabilme gibi meseleler işlenmiştir.

Uçuk’un yetişkinlere yönelik kaleme aldığı “Cin Tayfası”, “Altın Pabuçlar”, Bir Işıklı Pencere”, “Kurtların Saygısı” isimli öykülerindeki öykülerinde; Lacancı özne kuramının “Ayna Evresi ve Öteki”, “İmgesel Düzen”, “Yasa ve Oidipus Karmaşası”, “Sembolik Düzen”, Eksiklik ve Lacan Felsefesinde Fallus”, “Arzunun Nesnesi Olarak Objekt a (Nesne a), “Bilinçdışının Öznesi”, “Bölünmüş Özne”, “Lacancı gerçek” kavramsal çerçevesinin alt başlıklarında “özne” kavramını doğuran etmenler incelenmiştir.

Benlik (Kendilik) Bilinci ve Lacancı Öznenin Hâlleri

Cevizci özneyi, terminolojik ve felsefe tarihindeki değişimlere göre birkaç maddeyle tanımlarken birinci tanımına göre, “özne”, bir önermede yargının tamamlandığı, özellik yahut niteliği işaret ettiğinde, o özellik yahut niteliği taşıyan şeyi işaret etmektedir ve İkinci anlamda, metafizikteki tanımına göre, İlk ve Orta Çağ felsefelerinde, zihinden bağımsız olarak ve gerçek anlamda var olan bir nesne olarak tanımlanır (Cevizci, 1996: 668). Antikçağ düşünürleri, “Yoktan hiçbir şeyin türemeyeceği ve var olanın asla yok olmayacağı” görüşünü benimsemişlerdir. Bu düşünceye göre, yokluk varlığa bir işaret olurken, varlık yokluğu ifade edemezdi (Çotuksöken 2010: 69). Sofistler, nesne-özne ayrımını ilk kez gündeme getiren düşünürler arasında yer almakta olup, bu görüşleriyle Aristoteles’i de etkilemişlerdir.

Lacan, “özne” kavramının sorgulanıp yeniden şekillendirildiği bu dönemde, “Freud’a Geri Dönüş” diyerek önceki düşünsel yaklaşımlardan farklı bir bakış açısı sunar. Yapısalcı ve post-yapısalcı bir bakış açısına sahip olan Lacan, psikanaliz, felsefe ve dilbilim arasında bir köprü kurarak kendi “özne” anlayışını geliştirir. Lacan’a göre özne, eksiklik ve arzu üzerine inşa edilmiş bir yapıdır, bilinçdışının öznesi olarak pozitif bir varoluşun negatif bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Lacan kuramına göre “özne”, Foucault ya da Derrida’nın “öznenin hükmü ortadan kalktı” yaklaşımına kıyasla daha katı sınırlarla tanımlanmaz. Lacan, modern özne anlayışına karşı bir eleştiri geliştirmiştir. Ne var ki onun düşünce dünyasında “özne”, hem düşünsel olmayan hem de büyük ölçüde aşırı bireysel bir yapıyı ifade eder. Lacan’a göre özne, “gösteren” zincirine bağlıdır; kesinlikle bölünmüş, kendisinden yabancılaşmış ve parçalanmış bir varlık olarak tanımlanır, kökeninden itibaren bir ötekilik deneyimi yaşamaktadır (Badiou 2013: 20).

Lacan’ın “özne” kavramı, Descartes’in öznenin kendisi etrafında dönen anlayışının, 19. yüzyılda Freud, Marx ve Nietzsche tarafından sarsıldığı bir dönemde şekillenmiştir. Freud’un bilinçdışını keşfetmesi, öznenin kendisini sadece akıl dışı dürtüler ve bilinmeyen güçlerin etkisi altında bir kukla olarak değil, daha çok boş ve biçimsel bir negatif ilişki noktası olarak görmesini sağlamıştır (Zizek 2010: 225). Lacan ise, öznenin dünyaya gelişinin Freud tarafından değil, Descartes’in “Kartezyen özne” anlayışıyla bilimsel özne olarak başladığını savunur (Soysal 2011:130). Freud’un bilinçdışını keşfetmesi, “özne” kavramını psikanalitik bir çerçevede kuramsallaştırmasına yol açmıştır. Bununla beraber psikanaliz bağlamında “özne” kavramını kuran kişi Lacan’dır. Lacan, Kartezyen özneyi, dilbilimsel bir çerçeveye yerleştirmeyi amaçlamıştır.

Lacan’ın geliştirdiği bu kuram, öznenin ve dolayısıyla “öteki”nin oluşumunu anlamak için kritik bir öneme sahiptir. Lacan’a göre, insan, bebeklik döneminde henüz gelişmemiş bir varlık olarak dünyaya gelir. Bu dönemde bebek, öznel bir benlik geliştirmemiştir ve kendini fark etme yeteneğinden yoksundur. “Oidipus Karmaşası”, Lacan’ın terminolojisinde “imgesel” aşamadan “simgesel” aşamaya geçişi sağlayan kritik bir dönüm noktasını temsil eder. Çocuk ile anne arasındaki derin bağımlılık, “Baba’nın Adı” ile sona erer. Anne, çocuğun ihtiyaçlarını ve arzularını karşıladığı için, çocuk annesiyle kesintisiz bir bağ kurma arzusuna kapılır. Nihayet çocuk, annesinin gerçek arzusunun “Baba’nın Adı” olduğunu fark ettiğinde, kendi arzusunu bastırması gerektiğini anlamaya başlar.

Lacan'ın özne kavramını anlamak için, simgesel düzen, imgesel düzen ve gerçek arasındaki ilişkileri incelemek oldukça önemlidir. Arıkan'a göre, özne kavramı, "zincirde eksik olan bir gösteren" tarafından temsil edilir. Lacan'a göre ise özne, kendisini tam anlamıyla bütünleşmiş bir imgede bulamaz. Bu nedenle özne olmak, bir eksiklik içinde var olmak ve tamamen temsil edilememek anlamına gelir (Arıkan 2014: 78). Bu çerçevede, özne kavramı, Lacan'ın simgesel ve imgesel düzenler arasındaki farkları ve gerçeğin dışında bir konumda olma durumunu içeren bütünsel bir yaklaşımla değerlendirilmelidir.

Lacan, "fallus" kavramına dair kesin bir tanım yapmamıştır. Bunun birincil nedeni, imgenin gösterenle ilişkisinin fallus kavramının simgesel dizgisine yerleşememesidir. İkinci bir neden ise fallus'un, "Baba'nın Adı" metaforundan türemiş bir kavram olmasıdır. Bununla birlikte, Lacancı kuramda "fallus" terimi, sadece cinsel bir boyutla sınırlı olmayan özel bir gösterenin adıdır (Nasio 2007: 40)

"Objet a", Lacan'ın psikanaliz alanında özgün bir şekilde geliştirdiği bir kavramdır (Evans 2019: 190). Lacan, bu terimin "objet a" olarak kalmasında ısrarcı olmuş ve bunun bir cebirsel sembol işlevi göreceğini vurgulamıştır. Fallusun, eksikliğin göstergesi olarak simgesel düzlemdeki karşılığı "objet a"dır. "Objet a"yı, fallusun simgesi olarak işlev görse de aslında fallus olmadığını, eksikliği nedeniyle bir nesne olma özelliğine sahip olduğunu (Lacan 2013: 112) belirtir. Ayrıca, bu nesnenin hem ayrılabilir olduğunu hem de eksiklikle bağlantılı bir nesne olduğunu ifade eder.

Lacan'ın öznesi, gösteren silsilesine bağımlıdır. Bölünmüş, kendinden ansızın parçalara kopmuştur ve kökten bir ötekiliğe maruz kalmıştır (Badiou 2013: 20). Özne ile "ben" in ayrımını bu şekilde izahın ardından Lacan öznesini inşa eden asıl sistemin Lacan tarafından vurgulanan eksikliğin tesirleri üzerinde durmakta fayda vardır. Lacan'ın simgesel sisteme giren öznesi, dil ve arzunun gösterenler silsilesini kapsayan söz konusu eksikliğin imkânsız bir mümkünlük hâlinde gidermeye gayret eder. Dâhil olunan bu sistemde görünür olmak çok büyük bir gayret gerektirmektedir. İnsan, bir özne olarak bireyselliğini deneyimlerken insan için varoluş, her vakit fiziksel tatminden önde gelmektedir (İzmir 2015: 46).

Sonuç olarak, Lacan'ın dil ve bilinçdışı teorileri, insan psikolojisinin derinliklerine ışık tutarken, dilin ve toplumsal ilişkilerin karmaşıklığını vurgular. Bu yaklaşım, Freud'un psikanalitik teorisine yeni bir boyut ekler ve insanın içsel dünyasının karmaşıklığını daha iyi kavrayabilmek için önemli bir bakış sunar. "Öteki" kavramı, bizim tamamen sahip olamayacağımız bir olgudur. Lacan'ın dil ve bilinçdışı teorisinde, "Öteki"nin dili, bilinçdışının dilini temsil eder. Lacan'ın kuramında "nesne a", sembolik düzlemde "Öteki"ni simgeler.

Çalışmaya konu ve kaynak olan dört öykü kitabı "Alımlama Estetiği Kuramının "Okur Merkezli Eleştirisi" (the reader centered approach to literature) yöntemi ile incelenmiş olup seçilmiş örneklerle açıklanmıştır:

Cahit Uçuk'un Öykülerinde Benlik (Kendilik) Bilinci ve Öteki Kavramı

Gösterenler Bağlamında Arzunun Hâlleri

Lacan, “özne” ve “gösteren” arasındaki ilişkiyi şu şekilde ifade etmiştir: “Bir gösteren, bir özneyi başka bir gösteren aracılığıyla temsil eder.” (Lacan, 2013: 219). Bunun yanı sıra, Lacancı bir bakış açısıyla dil, asla tam olarak ulaşılabilen bir arzu nesnesinin peşinden sürüklenme olarak kabul edilir (Tura, 2012: 182). “Benlik” algısı, imgesel düzlemdeki özneye dönüşeceği zaman, özne kendini terk eder ve bu terk ediş karşısında bir tür haz duyulur. Lacan, *Écrits*'te “Ben, bir imgeye tutunarak gelişen yabancılaşmadan doğar” (Lacan, 2005: 106) diyerek, öznenin içinde bulunduğu durumu tanımlar.

Uçuk'un kitabına adını verdiği ve Ahmet Muhip Dranas'a ithaf ettiği “Cin Tayfası”, eserin en uzun öyküsüdür. Öyküde, birbirini tanımanın, sevmenin ve anlamının önemine, sevginin yüceliğine vurgu yapılmaktadır. Cin adlı yaşlı ve hasta bir köpeğin kuduz olma riskiyle köylüdeki kaygı ve korku, Ali adındaki bir çocuğun ailesinin, çocuklarına yemek yedirmenin kolaylığını sağlamak için Cin isimli hasta ve halsiz köpeğin bahçelerinde dolaşmasına izin vermesiyle başlar. Sonrasında, Cin'in köyde dolaşarak kuduz olma şüphesiyle temas ettiği bir grup insanın hastanede bir araya gelme durumu işlenmektedir. Öyküde öznenin kendini ve ötekini nasıl algıladığı, sosyal ilişkilerin “özne” üzerindeki rolünü ve ailenin kriz anlarındaki dayanışmasını, köpeğin saldırısı ve sonrasında yaşananlar, aile üyelerinin birbirlerine olan bağlılıklarını ve koruma içgüdülerini ortaya koymaktadır. Fiziksel olarak aynı yerde bulunmanın fikir ve his olarak birbirine yakın olmaya yetmediği, bireylerin toplumsal ilişkilerdeki yüzyselliğini vurgulamaktadır. “İnsan elinin, insan kafasının en zevksiz düzeni...” (Cin Tayfası 1945: 5) cümlesi, insanın doğadan kopuşunu ve bu kopuşun doğaya nasıl yansıdığını anlatır. Oya, işi gereği İstanbul'da yaşasa da doğanın ruhunu ve bedenini besleyen yanına özlem duymaktadır. Beton yapılarla tabiat arasındaki mukayesesi bilinçdışı arzusunun bir nesnesi olarak okunabilir. Oya, oğlu Ali ile büyük ve bakımlı bir bahçenin içinde konumlanmış evlerinde yaşayan ailesini ziyarete gittiğinde her ses ve görüntü ile çocukluğuna gider. “Çağla çiçek açtı, Hasibe kocaya kaçtı!” (Cin Tayfası 1945: 6) tekerlemesi, toplumun cinsiyet normlarına dair bir eleştiriyi barındırmaktadır. Nitekim birey, “farklı” bir kişinin yorumlamasına gereksinim duyar. Bu gereksinim durumu Lacan'ın “tanımanın diyalektiği” olarak tanımladığı bilgi, bireyin öz varlığının çevreden gelen tepkilerle inşa olmasıdır (Akt. Sarup 1995: 15-16).

Lacan'a göre dil, basit bir iletişim aracı değildir. Bireyin duygu durumu ve düşünce evreni hakkında bilgi aktaran bir veridir, öyküdeki anlatıcının aktardığına göre sağlıklı ve iyi bir bünyeye sahip olanların yaşatılması ve çoğalması düşünülürken, “İyi fidanlara aşı yaptırmayı konuştuklarını duydu (Cin Tayfası 1945: 26), diğerleri bilerek ya da bilmeyerek dışlanmaktadır “Kız, yüreğine çileşen acımsı duygulardan yatağına sokulursa kurtulabileceğini düşünerek sevindi (Cin Tayfası 1945: 27). Annesi, kızını artık tanımadığını düşünmektedir, “Gülünce güller açan bu küçük sevgilisini mutlu yaşatmıştı çocukluğunda ama şimdi bu güzel gözlerde bir ıslaklık, bir buğu vardı sanki ve artık okuyamıyordu bu gözlerin derinliklerini, (anne) içini çekti (Cin Tayfası 1945: 27) Anne kız konuşarak eski günlerine dönerler, o yıllar, her iki bireyin de “öteki” ile özne kimliğine büründüğü yıllardır, “Annesiyle yatmaktan mutluysa sanki

çocukluk yıllarına dönmüştü, bu duygu ona derin bir güven duygusu veriyordu.” (Cin Tayfası 1945: 28) İyi fidanlara aşu yapılmak, Cin isimli köpeğin yerine ve sağlıklı bir kurt yavrusunun daha çok sevilmesi Oya'nın ideal özne algısına işaret eden gösterenlerdir. Oya, sağlıklı bir bedenle huzurlu ve mutlu bir hayat, “Arzu nesnelere diyalog ettiği, ötekinin arzusu ile birleştirirken arzuya doğrudan karşılık verilmemesi (Lacan 2013: 227) oğlu Ali'nin ne kadar ayak diretse de banyo yaptırılması, sağlıklı görülen yemeklerin oyunlarla da olsa yedirilmesi Oya'nın arzusunu işaret eden gösterenlerdir.

Lacancı Özne ve Öteki

Lacanyen öznenin temelinde her zaman “öteki” yer alır. “Özne”, “öteki” aracılığıyla dil, yarılma, yabancılaşma, eksiklik ve ayrılma gibi kavramlarla kendi öznelliğini deneyimler. “Özne”, sembolik düzlemdeki “öteki” ile olan ilişkisini dil aracılığıyla kurulan gösterenler üzerinden gerçekleştirir. Sonuç olarak, “özne”yi belirleyen unsurlar, “öteki”nin gösterenleridir. “Bu gösteren, öznenin yerini alarak kaybolan özneye vekalet eder. Bu öznenin söylemde sadece bir boşluk, bir gedikten başka varlığı yoktur. Bilinçdışının öznesi, günlük yaşamda yabancı ya da dışsal bir unsurun geçici bir şekilde istilası olarak kendini gösterir.” (Fink, 2020: 77).

“Bir Hayal Oyunu” öyküsünde, yeni evli çiftin kendilerine ait bir yuvada yaşama arzusu ve genç erkeğin karsının dilediği yuvayı ona hazırlayabilmek için verdiği emek işlenmiştir.

Handan, dile getirmese de nişanlısının fiziksel özelliklerinden çok etkilenmektedir. Onun yeni giysiler içindeki görünüşü gururunu okşamıştır. Kendi beğeni ölçütlerinde bir erkeğin kendi nişanlısı olması, onun yanında ve yakınında olması bir arzu tatmini olarak görmektedir. Bu durum, öznenin bilinçdışının ve arzusunun, bu temel eksiklik etrafında şekillendiğini gösterir. “Kolay gelsin küçük anne! Genç kız sevinçle döndü. Karşısında nişanlısı duruyordu. Yeni gömlek giymiş, güzel bir kravat bağlamıştı. Genç kızın tatlı ela gözlerinde bir gurur ışığı belirdi.” (Altın Pabuçlar, 1968: 101)

Arzu olağan olsa da bir gereksinim değildir. Lacan'ın ifadesi ile “Arzu, insanın alabilirliği ölçüsünde diğer bütün alanlardan daha ziyade bir seviyeye geldiğinde kendi sınırına dayanır.” (Lacan 2013: 37) Bu söylem, arzusunun işaret edilip tanımlanabilir bir hâl olduğunu bildirmektedir. Arzu ile dil arasındaki uyumsuzluk bu aşamada kendini göstermektedir. Özne, arzusunu bildirmeye gayret etse de onu bütün mevcudiyeti ile ifa edemez. Zira ifade edilmesi güç olan hatta ifade edilemeyen kaçan şey, asıl eksikliğin göstereni olarak bilinçdışında sabitlenmiştir.

Delikanlı, apartman dairesini tutmaları durumunda evi nasıl döşeyeceklerine dair genç kadına sorular sorarak onun zevklerini öğrenmeye çalışır. “Yuvayı dışı kuş yapar. Ben buna bütün gönlüm ve kadınlık bilgilerimle hazırım. Sen de biraz cesaret bulabilen. Bugün sana bir şeyler sormaya gelmişim. Seni dinledikten sonra sormaya lüzum kalmadı.” (Altın Pabuçlar 1968: 104) Öznenin temas ettiği her öteki onun bir aynasıdır ve özne varlığını gerçekleştiribilmesi için birer alandır. Dil kullanım sayısı arttıkça aynalar da artacaktır. Delikanlı, Handan'ın isteklerine göre tedbirler almış ve ona hayal ettiği evi hazırlayarak onun kendisini mutlu hissetmesi için bir yuva inşa etmiştir.

Bir diğer öyküde, “Küsmüştü Ona” adlı eserde, Cemile adında bir avukat olan genç bir kız ile Namık adında bir müzisyen arasındaki evlilikten bir kesit anlatılmaktadır. Cemile, evliliğinde her türlü fedakârlığı gösteren taraf olmasına rağmen, Namık'ın onu terk etmesine anlam veremez. İçsel bir hesaplaşma sürecine giren Cemile, Namık'ın davranışlarının arkasındaki sebepleri anlamaya çalışır. “Bu işin ilerisi yoktu, sadece gerisi vardı.” (Altın Pabuçlar, 1968:11) Cemile'nin özgür iradesi, geçmişin gölgesi tarafından sınırlanmaktadır. Geçmişin yükü, onun geleceğe yönelik umutlarını ve beklentilerini olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Bilinçdışı, bastırılmasına rağmen, bilinçten bağımsız bir şekilde var olmaya devam eden, bilinçli düşüncelerin temel yapı taşlarından biridir. Lacan'ın bilgi anlayışı çerçevesinde, öznenin merkezsizliği, imleyenlerin kontrol edilemez ve kaygan yapısı, tamamlanamayan eksiklik duygusu, psikolojik düzlemde bütünlüğün asla sağlanamaması, imleyenlerin önceliği ve imlenenlere karşı üstünlüğü gibi özellikler öne çıkar. Cemile, Namık'ın bir gün geri döneceği vaadiyle terk ettiği günden beri, yabancılaşma ve ayrılık ile gelen eksiklik hissini izlerini takip etmektedir. Ötekinin sembolik dünyadaki yeri ise dil aracılığıyla şekillenmektedir.

“Bilinçdışında var olan özne gündelik hayatta öteki olarak kendini gösterir.” (Fink, 2020: 77) Yıllar sonra Namık, ünlü bir müzisyen olarak geri döner. Cemile, onun davetiyle konserine katılsa da Namık'ın kendisiyle görüşmemesi, onun kalbini yeniden kırmıştır. Öteki'nin dilinde kendini bulan özne, aslında bilinçdışında ve hakkında konuştuğu, kendisi olmayan özneye işaret etmektedir.” (Lacan, 2006: 430) “Sevgilim, ver bana omuzlarındaki senelerden beri taşıdığın yükü...senin için çok ağır.” (Altın Pabuçlar, 1968: 20) Bu cümlede Namık, aslında Cemile'nin duygu ve düşüncelerini ifade etmiştir. Uçuk, üç nokta kullanarak daha söylenecek çok şey olduğunu ima etmektedir.

Gösterenlerin Işığında Bölünmüş Özne

Lacancı kurama göre öznenin sembolik düzlemdeki görünürlüğü, eksiklik kavramı üzerinden inşa olur. “Eksiklik bulunmadığı takdirde ne dilin ne de öznenin varlık sebebi ve anlamı olabilir.” (Bakır, 2008: 26)

“Bir Balo Dönüşü” öyküsü, küçük çocuğunu ve kocasını terk ederek babasının evine gelen Zehra'nın, baba bir anne ayrı kardeşi ile baloya gitmesini ve sevgiyi, aile birliğini sorguladığı, kocasına ve çocuğuna dönme kararına götüren süreci anlatmaktadır.

“Büyük aynanın önünden geçerken bir an aynaya vuran görünüşüne bakıyordu... buklelerle süslediği başı güzeldi. Birden aynanın önünde durdu dikkatle yüzüne baktı. Bu gece güzel değilim diye mırıldandı duyguları ile değişen güzelleşen çirkinleşen bir yüzü vardı bu gece güzel olmam lazım.” (Bir Işıklı Pencere 1968: 19) Bölünmüş varlığını görmesinde etkili olan ayna, Zehra'ya annesinden ayrı geçen çocukluğu ve içinde yaşadığı an hakkında net ve şeffaf bir görü kazandırmıştır.

Lacan, bu durumu şu şekilde açıklar: “Öznenin bir serap içinde kendi gücünde olgunlaşmayı beklediği bu bedensel bütünlük biçiminin, ona yalnızca Gestalt olarak, yani dışsal bir biçim olarak verilir; bu biçim, belirlenmiş olmaktan çok belirleyici bir özellik göstermektedir (Lacan 2005: 76).

Zehra'nın babasıyla olan ilişkisi, metnin önemli bir parçasıdır. Babasının sesinin ona çocukluğunu hatırlatması, Zehra'nın ailevi bağlarına ve bu bağların getirdiği duygusal yükümlülüklerle dair anılarına dair birer gösteren olarak onu etkisi altına almıştır.

Özne kavramının oluşabilmesi için Lacan'a göre dilin evrenine girmek zorunludur. "Özne, kültüre girmekle dilin düzenine girmekle kültürü ve dili de içselleştirmiş olur" (Tura 2012: 170). Netice itibari ile öznenin söz konusu dil yapısına girmekten başka seçeneği yoktur.

Zehra, babasının söylediği türkü ile çocukluğuna döner. Orada mutsuz aile izlerini, babası ile annesinin kavgalarını, annesinin evi terk edişini hatırlar ev kendisi de evini terk ederek geldiği babasının evinde kocasına ve çocuğuna benzer duyguları yaşattığını düşünür. Bir sebepten dolayı mutlu olmadığı bir evliliğe devam etmeyerek ki bu Baba'nın (Oidipus Karmaşası) ölümünü karşılık gelmektedir kendine yeni bir hayat kurmakla kocasına dönmek arasında bir iç muhasebeye girer.

"Zehra başına kaldırınca karşı aynada yüzünü gördü ve şaşırды, bu yirmi yaşındaki Zehra'nın yüzüydü. Düşünceleri on yıl önceye geçiverdi. Evleniyordu..." (Bir Işıklı Pencere 1968: 22) Aynadaki görüntüsü kalıba dökülmüş, katı ve sabitlenmiş bir on yıl öncesine aittir.

Zehra'nın babasının başka bir kadından olma oğlu Ali, Zehra'nın da kardeş gibi sevdiği bir insandır. Kardeşini öğrendiğinde büsbütün mutlu olmuştur. "İhtiyar adamın dudakları titriyor gözlerinden yaşlar akıyordu. Kollarını iki çocuğuna birden açtı iki başı göğsüne bastırdı Baba uzun seneler benden niçin sakladın annen gibi duyunca senin de kaçmandan korkuyordum." (Bir Işıklı Pencere, 1968, s. 26)

Zehra, babasının ıstırabını, kardeşi Ali'nin ve kendinin çektiği kalp acısını düşünmüş bir de uzaklarda bıraktığı yavrusunu düşünerek onun yerine kendini koymuştur. Kati bir kararla yuvasına geri dönmüştür:

"Baloda eğlendin mi anne? 'Hayır, yavrum.' küçük çocuk bir dakika düşündü, 'Anne sen dün gece gittin değil mi?' Zehra kocasına baktı. O ayakta gözleri yaşla duruyordu, 'Evet yavrum annen dün gece gitti.' ...Dedi." (Bir Işıklı Pencere 1968: 29-30). Özneyi arzuya iten temel güç, "ötekinin" arzusudur ve bu arzu çoğunlukla bir bakış ya da ses gibi, yani Objekt ile ortaya çıkar. Ancak bu bakış ya da ses, dil yoluyla ifade edilmekte ve sembolize edilmekte güçlük çeker (Fink, 2020: 143). Başka birinin ihtiyacını karşılayarak kendini gerçekleştirme mutluluğunu yaşar.

Sembolik Düzendeki Öznenin Hâlleri

"Lacan, sembolik düzeni, öznelere varlıklarını, onların farkında olamayacakları kadar ince bir şekilde önceden belirleyen ve kusursuz bir şekilde işleyen bir sistem olarak tanımlar." (Todd McGowan, 2014:13) Bu bağlamda, dilin alanına giren özne, aslında var olan bir kültürün içine doğmaktadır. Özne doğmadan önce dil ve kültür zaten mevcuttur ve öznenin sonra da potansiyel varlığını sürdürmeye devam edecektir.

Cahit Uçuk, "Kurtların Saygısı" adlı öyküsüne, "Sevgili büyük anneme," şeklinde bir notla başlar. Öyküde, varlıklı ve güçlü bir çiftlik sahibi kadının, değişen yaşam

biçimleri ve kültürel koşullara bağlı olarak değişen hayatından bir kesit anlatılmaktadır. Çiftlik sahibi Hanımefendi, başkalarına yedirmeyi ve içirmeyi seven cömert bir insandır. Ancak zamanla, bu cömertliğine nankörce karşılık verenler ortaya çıkmış, toprakları elden gitmiş, çiftliği dağılmış ve sürüleri tükenmiştir. Bir zamanlar yaşadığı topraklara geri döndüğünde, sürülerinin büyük kısmından muhakkak bir pay alan kurtların, ona saygı gösterip zarar vermemesi, kâhyasında derin bir etki bırakır. Kâhya, kurtların bu tutumunu saygı olarak algılar ve bu durumdan çok etkilenir.

Lacan'a göre simgesel düzen, dilin özüdür; kullandığımız kelimeler ve kurduğumuz cümleler, içinde bulunduğumuz simgesel yapıyı yansıtan unsurlardır. Genç kadın, çiftliğin geçmişteki canlılığını ve o günden kalan ıssızlığı karşılaştığında, içinde bir hüznün dalgası yükselir. Geçmişteki canlılık ile şimdiki sessizlik arasındaki zıtlık hem genç kadın hem de Subaşı Ahmet Ağa üzerinde kayıp ve eksiklik duygularını pekiştirse de genç kadın vakur bir şekilde duruşunu korur ve dışarıya yansıtmadığı bir gücü sürdürür.

“Kurtların Saygısı” öyküsünde “Babanın Adı”nın karşılığı açık bir şekilde ifade edilememiş olsa da genç kadınla çok sevdiği ve emek verdiği çiftliği ile arasına giren ve bir şekilde engel olmadığı ya da dönüştüremediği her şey olabilir.

Genç kadın ve Subaşı Ahmet Ağa çiftliğin yerini gezerken bir tehlike ile burun buruna gelirler. Yollarının üzerinde pek çok kurt sürüsü vardır. Ahmet Kâhya pusu kurmuş kurtları işaret eder ve yorgun kadından durmasını ister. Oysa kadın orali bile olmaz ve iki eli arkasında yolunda yürü gider: “Kurtlar bir zamanlar sürülerinden karın doyurdıkları eski çiftlik sahibine hiçbir şey yapmamışlar, o hatıralarının içinde rüyada gibi gezmiş, dolaşmıştı.” (Kurtların Saygısı 1970: 9)

Bir diğer örnek metinde, “Kısa Bir Cevap” adlı öyküsünde, nişanlısı tarafından terk edilen genç bir kızın terk edilme sürecinden bir kesit aktarılmaktadır. “Genç kızın yanına gelerek elini omuzuna koydu...’Pencereden kuş yuvalarına bakıyordum gel beraber bakalım...’Kuşlarda bile vefasızlık var.’ Bir dişi serçe yuvasını kurmak için çer çöp taşıyordu o, bu güzel işle uğraşırken çapkın eşi onu bırakarak karşı yuvaya kaçtı ve bir daha dönmedi.’... Genç kızın başı göğsüne düşmüştü.” (K.S., 1970: 20) Sembolik düzlemde özne, dil aracılığıyla şekillenir. Dil, öznenin kültürel yaşamda kendisini inşa etmesine olanak tanır. Amcanın “vefa” kelimesini terk etme ile ilgili kullanımı, metnin bütünlüğü göz önüne alındığında, genç kızın ötekiyle olan etkileşiminde önemli bir tanımlayıcı rol oynar. “Evet, amca aklınıza gelen şey sözünü tamamlayamamış sesi gene hıçkırık olmuştu. ‘Üzülüyor musun?’ Genç kız başını önüne eğdi, gözlerinden yaşlar damlıyordu gülümsemiş yüzünün gizlemek istediği manalarına takılan bir maske gibiydi.” (K.S., 1970: 21) “Maske” kelimesi, sembolik düzende yer alan ve genç kızın, öznel gerçekliğini gizlemek için başvurduğu bir semboldür. Duygularını tam olarak dile getirmekten kaçınır, çünkü bu durum, arzu ettiği nesneye ulaşamamış olmanın ve öznenin kendini tam anlamıyla gerçekleştiremeyişinin bir göstergesidir.

Freud, haz ilkesini aşarak ölüm dürtüsünü keşfederken, Lacan için simgeselin ötesine geçmek, Gerçek'e ulaşmayı ifade eder. Gerçek, simgesel düzlemdeki imkânsızlık noktasını simgeler (Molacı 2019: 107). Gerçek, belirli bir döneme ait bir kavram değildir; her türlü durumu ve alanı etkileyebilir. Simgesel düzenin yapısından kaynaklanan

ayırışma ve dağılıma sürecine rağmen, Gerçek simgeleştirilemez ve dil ile ifade edilemez. Genç kadın için bir “öteki” olan kurtlarla, insanların konuşma dilindeki simgesel yapıya dair belirgin bir gösterge olmasa da aralarındaki ilişkide dile getirilmeyen, adı konmamış bir gerçeklik mevcuttur.

SONUÇ

Bu çalışmada Cahit Uçuk’un yetişkinlere yönelik kaleme aldığı dört öykü kitabındaki başkarakterler; Lacan’ın “imgesel”, “simgesel” ve “gerçek”; “ayna evresi”, “bölünmüş özne”, “jouissance” ve “dil” gibi kavramları bağlamında, “Alımlama Estetiği” kuramının, “Okur Merkezli Eleştiri” yöntemi ile incelenmiştir.

Cumhuriyet dönemi edebiyatının önemli isimlerinden biri olan Cahit Uçuk, hayatı boyunca roman, hikâye, şiir, tiyatro ve anı gibi çeşitli edebi türlerde eserler vererek Türk Edebiyatı’na değerli katkılarda bulunmuş bir yazardır. Yaşamının son dönemine kadar edebiyat dünyasında aktif olarak yer almış; insanlığın fikir ve his dünyasına derin izler bırakmıştır.

Osmanlı’da doğup büyüyen ve Cumhuriyet Türkiye’sinin çok katmanlı sosyal, siyasi ve kültürel yapısına tanıklık eden Cahit Uçuk’un öykülerinde, coğrafyamızın insanının düşünce ve duygu dünyasını incelemek mümkündür. Karpat’ın da belirttiği gibi, bizim hikâye ile tanışmamız, Batı ile olan ilişkilerimizin kültürel anlamda aleyhimize geliştiği bir döneme denk gelmiştir. Bu durum, hikâyeciliğimizin başlangıcında Batılılaşmayı teşvik edebilecek bir işlevi olma olasılığını artırmaktadır. Geçen yüzyılın ortalarından itibaren, yenilik hareketlerinin kültürel alanlara taşınarak daha fazla aydınının Batılı düşüncelerle tanıştığı dönemde, edebiyatımızda dikkat çeken ilk özellik, toplumun kaderiyle yakından ilgilenmektir. Bu dönemin en önemli yazarları, eserlerinin edebi değerinden çok, edebiyat kisvesi altında sundukları toplumsal ve siyasi görüşlerden etkilenmişlerdir. (Karpat, 1971: 29) Öykü, kendine özgü bir amacı olan ve bu amaca yönelik olarak okurda belirli bir izlenim bırakan bir türdür (Şahin 2007:1303-1315). Cahit Uçuk, öykülerinde genellikle hâkim bakış açısı ve üçüncü tekil kişi anlatıcı kullanmakla birlikte, öykü kişilerinin karakter özelliklerine bağlı olarak olay örgüsünden sapmadıkları görülmektedir. Edebiyatın farklı alanlarında eserler veren Uçuk, genç cumhuriyetin bireylerine, kadınlarına, erkeklerine ve çocuklarına bir hayat felsefesi sunmuş, onlara bilge bir bakış açısı kazandırmak amacıyla dil ve üslup bakımından derinlikli ve yönlendirici bir üslup benimsemiştir.

Cahit Uçuk, kadın karakterlerini oluştururken toplumdaki erkek egemen anlayışı sorgular ve kadınların daha görünür hale gelmesini sağlamayı amaçlar. Bu çerçevede eleştirel bir bakış açısı benimseyerek, toplumsal normlara karşı çıkan, eğitilmiş ve sorgulayan kadın figürlerine yer verir. Erkek egemen Babıâli’de karşılaştığı zorluklarla yıllarca mücadele eden Uçuk, inandığı değerlerden sapmadan kadın karakterlerini, bu toplumda başarılarıyla yer edinen ve kendi kimliklerini kuran güçlü bireyler olarak tasvir eder.

Cahit Uçuk’un eserlerinde erkek karakterler, genellikle kadın karakterlerin gölgesinde kalmış ve olayların ilerleyişine sınırlı bir etkide bulunmuşlardır. Kadın karakterler yaş gruplarına göre değerlendirildiğinde, özellikle genç kadınların öykülerde daha

fazla yer aldığı dikkat çeker. Uçuk, kadınların bağımsız ve kültürlü bireyler olarak var olmalarını savunur. Bu görüşünü, öykülerindeki genç kadın karakterlerin cesaret ve fedakârlıkları üzerinden aktarır. Erkek karakterler ise, genellikle kadının içsel gücünü ortaya koyan birer araç olarak şekillenir. Yazar, özel yaşamında hoşgörü ve nezaketi ön planda tuttuğundan, eserlerinde olumsuz karakterler sayıca oldukça azdır.

Uçuk'un romantik üslubu, mekân tasvirlerine de yansır; mekânlar, karakterlerin içsel dünyalarına ve "özne" bilincine derin bir etki yapar. Bu etki, öykülerinde mekânın bir karakter gibi işlev gördüğü bir unsura dönüşür.

Sonuç olarak, bir kişinin "özne" kavramını diğer öznelere nasıl tanımladığı ve konumlandığı, kurmaca öyküde "özne"nin kendilik bilincinin öteki üzerinden nasıl şekillendiğini ve hatta belirlendiğini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda, ötekinin de "ben" üzerinde güçlü bir etkisi olduğu gözlemlenmiştir. Kurmaca metnin dil yapısı, karakterlerin sürekli birbirlerini inşa ettikleri bir alanda, edebi dilin ve öykü yapısının önemli bir rol oynadığı anlaşılmaktadır. Cahit Uçuk'un zengin dili, öyküdeki karakterlerin toplumsal bağlamda benliklerini bulma çabalarını, eksiklik ve gerçeklik arayışlarını yansıtarak okuru Lacan'ın eksik ve arzulayan öznesine yönlendirmektedir. Uçuk'un eserleri ile Lacan'ın teorisi arasında yapılacak bir okuma, çok sesli öykülerde, öz varlığını keşfetmeye çalışan "özne"nin anlatıcı tarafından işaret edilerek, dil aracılığıyla farklı olasılıkların keşfedildiği bir dünyaya taşımaktadır.

Nitekim "Kişisel ve kamusal hikâyelerin paylaşılmasıyla bilinç yükselir, bilgi oluşturulur, toplum yaratılır ve dönüştürücü güçleri olan bir bakış açısı kurulur." (Randall 1999:13)

Bireyin ruh hâlini yansıtan ve düşüncelerini, duygularını edebi bir dil aracılığıyla aktaran öyküler, "öteki" ile karşılaşan "özne"nin ideal benlik ile gerçek benlik arasındaki çatışmayı yaşadığı uçurumda bir köprü işlevi görmektedir. Bu köprüden bir kez geçen "özne", bir daha eskisi gibi kalmayacaktır. Le Bon'un belirttiği gibi "Kolektif bilinç içinde, bireylerin akıl yürütme yetenekleri ve kişilikleri bulanıklaşır. Farklı özelliklere sahip olanlar, benzer özellikleri taşıyanlar arasında kaybolur ve bu durum, bilinçaltı niteliklerin baskın hale gelmesine yol açar" (Le Bon 2014: 29).

Bütün bu değerlendirmelerden hareketle bir eserin farklı teoriler ve bakış açılarıyla incelendiğinde yeni ve özgün anlamlar kazanabileceği, bu anlamlar üzerinden öykü karakterlerinin toplumsal varlıklarıyla okurun düşünce ve duygusal dünyasında önemli dönüşümler yaratabileceği ortaya konulmuştur. Sonuç olarak, kurmaca estetiğinin, öyküdeki dil ve söylemin titizlikle işlenerek kâğıda dökülmesinin; öznenin bilinç dışına giden karmaşık yolda, "öteki" ile kurduğu ilişkinin mesafesini olumlu ve estetik bir dille şekillendirirken, bireyin kendini keşfetmesine ve gerçekleştirilmesine rehberlik ettiği anlaşılmaktadır. Cahit Uçuk'un yazarlığı ve eserleri üzerine yapılan araştırmalar, genellikle çocuklara yönelik yazdığı öyküler ve romanlar ile eserlerindeki temalar üzerine yoğunlaşmıştır. Bununla beraber öykücülüğünde kullanılan dil ve söylemin büyük bir kısmı, öznenin inşası açısından bütünsel bir şekilde ele alınmak yerine kısmi bir biçimde incelenmiştir. Bu nedenle öznenin inşası tam olarak tespit edilip derinlemesine incelenmemiştir. Öznenin inşa sürecini araştırmanın, önceki çalışmaları tamamlayacağı ve sonraki araştırmalara ilham vereceği inanılmaktadır.

Kaynakça

- Uçuk, C. (1945). *Cin Tayfası*. İstanbul: Uçuk Yayınları.
- Uçuk, C. (1968). *Altın Pabuçlar*. İstanbul: Uçuk Yayınları.
- Uçuk, C. (1969). *Bir Işıklı Pencere*. İstanbul: Uçuk Yayınları.
- Uçuk, C. (1970). *Kurtların Saygısı*. Uçuk Yayınları, İstanbul: Uçuk Yayınları.
- Badiou, A. ve Roudinesco, E. (2013). *Dün Bugün Jacques Lacan*. (A. Terzi, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Çotuksöken, B. (2013). *Felsefe: Özne-Söylem*. İstanbul: Notos Kitap.
- Doğan Â. (1999). Biyografi, *Cahit Uçuk Hayatı-Sanatı-Eserleri*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- İzmir, M. (2015). *Lacancı Psikanaliz ve Karakter Çözümleme*. İstanbul: İmge Kitabevi.
- İzmir, M. (2013). *Öznenin Diyalektiği*, Hegel, Sartre ve Lacan. İstanbul: İmge Kitapevi Yayınları.
- Kaplan, M. (1992). *Kültür ve Dil*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Lacan, J., M., É. (2006). *Écrits*. (Çev. Bruce Fink) W.W. Norton&Co. Écrits (1st complete edition in English). Trans. Bruce Fink. W.W.Norton.
- Lacan, J., M., É. (2012). *Benim Öğrettiklerim*. (M. Erşen, Çev.). İstanbul: Monokl Yayınları.
- Lacan, J., M., É. (2013). *Fallusun Anlamı*. (S. M. Tura, Çev.). İstanbul: Altıkkırkbeş Yayınları.
- Lacan, J., M., É. (2014). *Babanın Adları*, (M. Erşen, Çev.). İstanbul: Monokl Yayınları.
- Lacan, J., M., É. (2014). *The seminar of Jacques Lacan*. Book X, s. Anxiety (A. R. Price, Çev.). Polity Press. (1962-1963).
- Lacan, J., M., É. (2019). *Yine/ Hâlâ*. (M. Erşen, Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Lacan, J., M., É. (2022). *Freud'un Teorisinde ve Psikanalizin Tekniğinde Ben*, (S. Kılıç, Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Le Lon, G. (2014). *Kitleler Psikolojisi*, (H. Can, Çev.). İstanbul: Tutku Yayınları,
- Moran, B. (1983). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Merleau-Ponty, M. (2017). *Algının Önceliği ve Felsefi Sonuçları*. (Y. Yıldırım, Çev.). İstanbul: Alfa Kitap.
- Molacı, M. (2019). *Saf Arzunun Eleştirisi, Lacan'ın Antigone'si*. ETHOS Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar: 96-125.
- Nasio, J., D. (2007). *Jacques Lacan'ın Kuramı Üzerine Beş Ders*. (M. Erşen ve Ö. Erşen, Çev.). İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.

- Randall, W., L. (1997). *Bizi 'Biz' Yapan Hikâyeler*. (Süer, Kaya, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Şahin, S. (2007). *Güzel, Etkili Konuşma ve Yazma Sanatı*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Tura, S., M. (2012). *Freud'tan Lacan'a Psikanaliz*. İstanbul: Kanat Kitap.
- Zizek, S. (2010). *Yamuk Bakmak*. (T. Birkan, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Extended Abstract

Art and literature have profoundly influenced the social and cultural structures of societies, shaping both individual and collective identities. This transformative power is particularly evident in historical periods such as the late Ottoman era and the establishment of the Turkish Republic, where literary discourse played a critical role in redefining the concept of the “subject.”

The late Ottoman period marked significant societal changes as intellectuals and writers sought to address modernization’s challenges. With the establishment of the Republic, these themes evolved as individuals grappled with adapting to a new social order. Literature became a vital medium for navigating these changes, offering insights into the complexities of human experience during this transformative era.

Cahit Uçuk, born in 1909, is a prominent figure whose works reflect this transition. Living through the collapse of the Ottoman Empire and the founding of the Republic, Uçuk’s rich emotional and intellectual world was shaped by these events (Doğan, 1999: 17). His writing addresses themes such as women’s rights, child education, family unity, love, the role of social environment, and nature. Uçuk’s stories not only explore personal and societal identities but also mirror the evolving cultural fabric of his time.

Namık Kemal, another influential figure, highlighted the growing importance of public opinion (*efkâr-ı umumiyye*) during the late Ottoman period, asserting that writers wielded greater influence than military leaders in shaping society (Kaplan, 1992: 11). Literature, as a nation’s material and spiritual legacy, plays a crucial role in preserving cultural memory while shaping the future. Moran (1983: 247) emphasizes that literature, governed by specific rules, serves as a structured medium of communication, securing the memory of the past and paving the way for future transformations.

Language and literature, as tools for constructing identity, gain further significance within Lacan’s theoretical framework. According to Lacan, the “subject” is formed through its interaction with the “other” within language. He states, “The unconscious is structured like a language and shows itself in the language spoken by the mother” (Nasio, 2007: 70), highlighting the pivotal role of the mother’s language in shaping the subject’s development.

Lacan also posits that a signifier represents a subject through another signifier (Lacan, 2013: 219). From his perspective, language becomes a medium for pursuing an unattainable desire-object (Tura, 2012: 182). This pursuit leads to a pleasure derived from the alienation experienced by the subject as it constructs its identity. Lacan captures this process in *Écrits*: “I am born from the alienation that develops by holding on to an image” (Lacan, 2005: 106). This theoretical perspective enriches our understanding of how literature depicts the fluid processes of self-construction.

In fiction, characters’ interactions provide insights into how subjects are shaped through the influence of the “other.” Cahit Uçuk’s storytelling is particularly significant in this regard. His nuanced use of language and multi-voiced narratives reflect Lacan’s concept of the incomplete, desiring subject. By portraying characters grappling with identity in evolving social contexts, Uçuk’s works guide readers to confront the fluidity of selfhood.

This process aligns with Randall's assertion that "The sharing of personal and public stories raises consciousness, creates knowledge, builds society, and establishes a perspective with transformative powers" (Randall, 1999: 13). Uçuk's stories act as bridges between the "subject" and the "other," exploring conflicts between the ideal and real self. Through these narratives, both characters and readers undergo transformation, gaining a deeper understanding of identity.

The transformation of the "subject" through interaction with the "other" aligns with Le Bon's observation that "In collective consciousness, the reasoning abilities and personalities of individuals become blurred," leading to the dominance of subconscious traits (Le Bon, 2014: 29). Fictional narratives amplify this process, as the interplay between characters mirrors real-world dynamics, making literature a powerful lens for examining societal changes.

When examined from different theoretical perspectives, literary works acquire new dimensions, enriching readers' intellectual and emotional worlds. Uçuk's works exemplify how aesthetic storytelling and the careful use of literary language shape the relationship between the "subject" and the "other," guiding individuals on journeys of self-discovery. Her ability to craft multi-dimensional characters and explore their inner worlds makes her a pivotal figure in understanding the role of literature in identity construction.

Based on all these evaluations, it is understood that when a work is examined from different theoretical perspectives and viewpoints, it can acquire new and original meanings, and these meanings can create significant transformations in the intellectual and emotional world of the reader through the social existence of the story's characters. Despite the significance of Cahit Uçuk's contributions, research on his works has largely focused on his children's stories, often neglecting a comprehensive analysis of the construction of the subject in his narratives. A deeper investigation into this process would complement existing studies and provide new insights into the transformative power of literature. Uçuk's legacy offers valuable perspectives on the intersections of literature, identity, and societal change.

Etik Kurul İzni

Bu çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir. Yaşayan hiçbir canlı (insan ve hayvan) üzerinde araştırma yapılmamıştır. Makale edebiyat sahasına aittir.

Çatışma Beyanı

Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile arasında mali çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.

Destek ve Teşekkür

Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Ethics Committee Permission

Ethics committee permission is not required for this study. No research has been conducted on any living creature (human and animal). The article belongs to the field of literature.

Deconfliction Statement

The author of the article declares that there is no conflict of financial interest between him and any institution, organization, person related to this study.

Support and Thanks

Support was not received from any institution or organization in the study.